

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.3.6>

ГОРОШКО В.О.

**ЦИФРОВА НОРМАТИВНІСТЬ І ПРАВОВЕ ЗАОХОЧЕННЯ:
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ****DIGITAL NORMATIVITY AND LEGAL INCENTIVES:
PROSPECTS FOR GENERAL-THEORETICAL REFLECTION**

Мета. Мета статті полягає в загальнотеоретичному аналізі трансформації правового заохочення в умовах цифровізації суспільства, з'ясуванні змісту, форм і механізмів стимулювання правомірної поведінки у цифровому середовищі, дослідженні зміни суб'єктів правового заохочення від держави до цифрових платформ, а також в обґрунтуванні перспектив і меж легітимації новітніх заохочувальних практик з позицій сучасної теорії права. **Методика.** Методологія дослідження ґрунтується на комплексному опрацюванні та систематизації актуального теоретико-правового матеріалу, що дозволило сформулювати обґрунтовані наукові висновки та відповідні пропозиції. У процесі дослідження застосовано сукупність методів наукового пізнання, зокрема загальнонаукові підходи аналізу та синтезу, порівняльно-правовий метод, інституціональний аналіз, нормативно-правовий та прогностичний методи. **Результати.** Доведено, що цифрове середовище не лише модифікує класичні форми стимулювання правомірної поведінки, а й породжує нові механізми позитивного впливу, які не вписуються у традиційні нормативні рамки. Установлено, що поряд із державою, ключову роль у формуванні заохочувальних практик починають відігравати цифрові платформи, які створюють власні внутрішні системи стимулювання (рейтинги, статуси, алгоритмічні привілеї), що фактично виконують функцію квазінормативного регулювання. Проаналізовано й класифіковано новітні форми заохочення зокрема гейміфіковані, символічні, репутаційні та техніко-алгоритмічні. З'ясовано, що ці форми не мають статусу юридичних благ у класичному розумінні, однак чинять безпосередній вплив на правовий статус особи, доступ до послуг, цифрову ідентичність та соціальну легітимацію. Виявлено, що межа між приватним стимулюванням і правовою регуляцією є дедалі розмитішою, що актуалізує потребу в доктринальному переосмисленні критеріїв легітимності правового заохочення. Наголошено на важливості формування інституційних гарантій прозорості, недискримінаційності та передбачуваності цифрових заохочувальних практик. Зроблено висновок, що правове заохочення має розглядатися не лише як інструмент державної політики, а як адаптивний механізм, що здатен забезпечувати позитивну правову динаміку в умовах швидкозмінного інформаційного суспільства. **Наукова новизна.** Наукова новизна полягає у комплексному теоретичному осмисленні правового заохочення як динамічного інструмента правового регулювання, що зазнає сутнісної трансформації в умовах цифровізації суспільства. Вперше на рівні загальнотеоретичного аналізу обґрунтовано зміщення центру стимулювального впливу від традиційної державної моделі до платформного регулювання, де цифрові інфраструктури виконують функцію суб'єктів квазінормативного впливу. Розкрито новітні форми заохочення (репутаційні, символічні, гейміфіковані, алгоритмічні), які чинять юридично релевантний вплив попри відсутність формального нормативного закріплення. Запропоновано доктринальне розширення категоріального апарату загальної теорії права шляхом інтеграції понять «цифрова нормативність», «платформне стимулювання» та «віртуалізоване юридичне благо». Доведено, що заохочення в цифровому середовищі

щі виконує не лише мотиваційну, а й нормативно-організуючу функцію, а отже, потребує розробки критеріїв правової легітимації й інтеграції в чинну систему правового регулювання. **Практична значимість.** Практична значимість результатів дослідження полягає в тому, що вони створюють концептуальне підґрунтя для удосконалення механізмів правового регулювання в умовах цифровізації суспільних відносин. Обґрунтовані в роботі положення можуть бути використані під час розробки нормативно-правових актів, які регулюють застосування заохочувальних практик у сфері електронного врядування, цифрової участі громадян, функціонування онлайн-платформ, а також в контексті юридичного оформлення репутаційних індикаторів та алгоритмічних систем стимулювання. Запропоновані теоретичні моделі правового заохочення в цифровому просторі можуть бути використані законодавцями, державними органами, розробниками цифрових стратегій, а також фахівцями в галузі правової аналітики для формування прозорих, етично й юридично вивірених систем стимулювання правомірної поведінки.

Ключові слова: *правове заохочення, цифрове середовище, нормативне стимулювання, гейміфікація, платформне регулювання, цифрова репутація, алгоритмічна підзвітність, віртуалізовані стимули, юридична легітимація, соціально значуща поведінка, цифрова нормативність.*

Purpose. The purpose of this article is to conduct a general-theoretical analysis of the transformation of legal incentives under the conditions of digitalization of society, to clarify the content, forms, and mechanisms of encouraging lawful behavior in the digital environment, to investigate the shift in subjects of legal incentivization—from the state to digital platforms—and to substantiate the prospects and boundaries of legitimizing new incentive practices from the standpoint of contemporary legal theory. **Methodology.** The research methodology is based on a comprehensive examination and systematization of relevant theoretical and legal materials, which enabled the formulation of well-founded scientific conclusions and corresponding proposals. The study applies a set of scientific methods, including general scientific approaches such as analysis and synthesis, the comparative-legal method, institutional analysis, the normative-legal method, and prognostic techniques. **Results.** It is demonstrated that the digital environment not only modifies classical forms of stimulating lawful behavior but also generates new mechanisms of positive influence that fall outside traditional normative frameworks. It has been established that, alongside the state, digital platforms are beginning to play a key role in shaping incentive practices by creating their own internal systems of stimulation (ratings, statuses, algorithmic privileges), which in effect perform quasi-normative regulatory functions. New forms of incentivization—particularly gamified, symbolic, reputational, and techno-algorithmic—have been analyzed and classified. These forms do not possess the status of legal benefits in the classical sense but have a direct impact on a person’s legal status, access to services, digital identity, and social legitimization. The boundary between private incentivization and legal regulation is becoming increasingly blurred, underscoring the need for doctrinal rethinking of the legitimacy criteria for legal incentives. The study emphasizes the importance of establishing institutional guarantees of transparency, non-discrimination, and predictability in digital incentivization practices. It concludes that legal incentives should be viewed not only as a tool of state policy but also as an adaptive mechanism capable of ensuring positive legal dynamics in a rapidly changing information society. **Scientific novelty.** The scientific novelty of this study lies in the comprehensive theoretical conceptualization of legal incentives as a dynamic instrument of legal regulation undergoing substantial transformation in the context of digitalization. For the first time at the general-theoretical level, the shift from a traditional state-centric model to platform-based regulation is substantiated, where digital infrastructures act as subjects of quasi-normative influence. The study reveals new forms of incentives (reputational, symbolic, gamified, algorithmic) that exert legally relevant effects despite lacking formal normative status. It proposes an expansion of the categorical apparatus of general legal theory through the integration of concepts such as “digital normativity,” “platform incentivization,” and “virtualized legal benefit.” It is shown that incentives in the digital environment fulfill not only a motivational but

also a norm-organizing function, thus requiring the development of legitimacy criteria and their integration into the current system of legal regulation. **Practical significance.** The practical significance of the research findings lies in their potential to provide a conceptual basis for improving legal regulation mechanisms under conditions of digital transformation of social relations. The conclusions drawn can be used in the development of normative legal acts governing the application of incentive practices in areas such as e-governance, digital civic participation, platform operations, as well as in the legal framing of reputational indicators and algorithmic stimulation systems. The theoretical models of legal incentives proposed in this article may be applied by legislators, public authorities, digital strategy developers, and legal analysts to shape transparent, ethically and legally sound systems of stimulating lawful behavior.

Key words: *legal incentives, digital environment, normative stimulation, gamification, platform regulation, digital reputation, algorithmic accountability, virtualized stimuli, legal legitimacy, socially significant behavior, digital normativity.*

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток цифрових технологій, алгоритмізованих форм управління та платформної економіки зумовив появу якісно нових соціальних практик, які істотно трансформують уявлення про право як інструмент нормативного впливу. Одним із найменш розроблених, але дедалі актуальніших явищ у цьому контексті є правове заохочення це форма впливу, що в цифровому середовищі набуває нових змістовних, інституційних і технологічних характеристик. Якщо в традиційній правовій системі заохочення розглядалося як додатковий, допоміжний механізм позитивного впливу з боку держави, то в цифрову епоху воно дедалі частіше реалізується недержавними суб'єктами цифровими платформами, соціальними мережами, сервісами, що володіють власними механізмами стимулювання.

Водночас відсутність усталених правових підходів до визнання таких практик легітимними, нечіткість критеріїв юридичної значущості цифрових стимулів, а також розмитість меж між заохоченням і маніпуляцією ставлять під сумнів ефективність і правову визначеність сучасних форм регуляції. Стає очевидною необхідність доктринального переосмислення природи правового заохочення, зокрема в аспекті його взаємодії з цифровою нормативністю, яка формується через програмні коди, алгоритми, рейтингові системи та репутаційні механізми.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання правового заохочення залишаються маргіналізованими в сучасній юридичній науці. Переважна більшість досліджень у цій площині зосереджуються на публічно-правовому аспекті, переважно в податковій, адміністративній чи кримінально-правовій сфері, в той час як його загальнотеоретичне, концептуальне осмислення у зв'язку з викликами цифрової епохи є фрагментарним. Актуальність дослідження зумовлена не лише швидкими технологічними змінами, а й недостатньою розробленістю категоріального апарату загальної теорії права для аналізу нових форм стимулювання правомірної поведінки в цифровому середовищі. Саме це зумовлює потребу в комплексному міждисциплінарному аналізі, що поєднує юридичні, соціальні та технологічні підходи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрова трансформація суспільства породжує не лише нові виклики для правового регулювання, а й нові форми правомірної активності, які потребують як теоретичного осмислення, так і належної правової оцінки. В умовах цифрового середовища спостерігається якісне розширення можливостей для участі особи в публічному, соціальному та економічному житті шляхом використання цифрових технологій, що призводить до виникнення специфічних форм поведінки, які заслуговують на заохочення з боку правової системи.

Правомірна активність у цифровому середовищі дедалі частіше не обмежується класичними формами такими як виконання юридичного обов'язку, реалізація суб'єктивного права чи дотримання норми. Вона набуває нових рис, зумовлених особливостями комунікації в інформаційному просторі.

До таких форм можна віднести активну участь громадян у функціонуванні електронної демократії (електронні петиції, участь у публічних консультаціях, краудсорсингових ініціативах), свідоме дотримання стандартів цифрової етики (нетоксична комунікація, захист приватності інших осіб), добровільну взаємодію з державними електронними сервісами, участь у тестуванні чи вдосконаленні цифрових адміністративних платформ [11, с. 83-98].

Особливе місце займає така форма цифрової правомірної активності, як контентна участь, що може включати створення суспільно корисного цифрового контенту (наприклад, волонтерські переклади, онлайн-інформування громадськості, правопросвітницькі ініціативи), модерацию

публічного середовища, виявлення шкідливого або протиправного контенту з подальшим повідомленням про нього уповноваженим органам чи адміністраторам платформ. Усі ці форми не передбачені безпосередньо в законодавстві, однак мають виразну соціальну цінність і реалізують цілі публічного інтересу.

Водночас така активність здійснюється у форматі, що не завжди є інституціоналізованим або формалізованим з погляду правової норми. Це вимагає перегляду критеріїв юридичної значущості поведінки суб'єкта в цифровому середовищі та розширення спектру правових стимулів, спрямованих на підтримку конструктивної, правомірної та відповідальної участі осіб у нових формах цифрової взаємодії [11, с. 29-53].

Сучасна платформа це соціальна мережа, маркетплейс, пошукова система, хмарний сервіс не просто надає послугу чи інструмент комунікації. Вона формує цілісний цифровий простір, у межах якого вибудовується власна система правил, санкцій, винагород і статусів. Йдеться про механізми рейтингу користувачів, системи бейджів, статусів, внутрішньої «карми», верифікації, а також можливості отримання переваг за відповідність очікуваній поведінці, наприклад, доступ до додаткових функцій, пріоритет у видачі, кращі умови монетизації контенту тощо.

Усе це формує своєрідну систему цифрового стимулювання, яка фактично виконує функцію правового заохочення, хоча й не оформлена у вигляді нормативно-правового акта. Таке стимулювання не має ознак юридичної норми в класичному розумінні воно не проходить через процедуру легітимації, не має формальної обов'язковості та не підлягає традиційному контролю з боку органів публічної влади [1, с. 451-453]. Проте за своїм фактичним впливом воно іноді навіть перевищує силу правових норм оскільки безпосередньо впливає на соціальну значущість особи, її дії, доступ до послуг та репутацію в публічному цифровому просторі.

Ця зміна суб'єкта стимулювання від держави до платформи створює низку системних викликів. З одного боку, вона свідчить про появу нових каналів регуляції поведінки в динамічному цифровому середовищі, здатних оперативно реагувати на зміну контексту та очікувань користувачів. З іншого боку, це стимулювання реалізується переважно за логікою технічного коду, бізнес-інтересів і алгоритмічної ефективності, а не за принципами правової справедливості, прозорості й підзвітності. Як наслідок, виникає ризик заміщення публічного заохочення приватними цифровими формами, що не забезпечують належного захисту прав, не гарантують рівності учасників і можуть бути дискримінаційними [4, с. 16-25].

У цифровому середовищі заохочення дедалі частіше набуває віртуалізованих форм, які не передбачають матеріальної винагороди чи юридично оформленого статусу, але при цьому істотно впливають на поведінку учасників інформаційної взаємодії. Йдеться про нематеріальні та символічні механізми стимулювання, які функціонують на рівні цифрової репутації, соціального визнання, статусних позначок, цифрових «знаків якості», рейтингових індикаторів тощо [10, с. 80]. У сучасному правовому дискурсі такі явища не мають чіткого правового визначення, але вони набувають дедалі більшого значення в межах цифрової комунікації та суспільної взаємодії.

Віртуалізація заохочення проявляється насамперед у тому, що суб'єкт отримує символічне підтвердження своєї активності або добросесної поведінки у формі, що має соціальну цінність у межах конкретної цифрової екосистеми. Наприклад, статус «перевіреного користувача», «топ-добровольця», «модератора», «контентного лідера», високий рейтинг продавця чи постійного рецензента усе це є формами визнання, що не мають прямого матеріального наповнення, але забезпечують користувачеві певні переваги або додаткову довіру з боку інших учасників цифрової платформи. Такі індикатори можуть визначати пріоритет показу інформації, швидкість обслуговування, доступ до розширеного функціоналу або участь у спеціальних програмах [11, с. 97].

Особливість цих форм заохочення полягає в їхній символічній, але ефективній природі. На відміну від класичних правових стимулів знижок, пільг, винагород символічне заохочення не супроводжується витратами для регулятора, проте активно впливає на поведінкові установки користувачів. У цьому сенсі воно виступає не лише засобом мотивації, а й інструментом соціального структурування цифрової спільноти: статуси, рейтинги й індикатори формують ієрархії довіри, розподіляють неформальні ролі, задають еталони поведінки.

Віртуалізоване заохочення також виконує педагогічну функцію: воно демонструє позитивні моделі поведінки, які вважаються бажаними або соціально схвалюваними, тим самим посилюючи ефект соціального конформізму в межах платформи. Така модель, попри свою неформальність, має значний нормативний потенціал, оскільки створює своєрідну «платформну етику» кодекс поведінки, що закріплюється не в юридичних нормах, а у вигляді алгоритмічних винагород [9, с. 173].

У сучасному цифровому середовищі особливу увагу науковців і правників привертає феномен платформного заохочення, тобто стимулювання поведінки суб'єктів з боку недержавних цифрових інфраструктур соціальних мереж, маркетплейсів, агрегаторів, пошукових систем та інших цифрових платформ [6, с. 22-30]. Ці структури, не будучи частиною традиційної правової системи, формують власні внутрішні нормативні порядки, що здійснюють реальний вплив на поведінку користувачів, визначають рівень їхньої активності, репутації, участі у спільнотах, і, відповідно, обсяг доступу до можливостей платформи. Це стимулювання часто не має вигляду класичної правової норми, але виконує аналогічну соціально-регулятивну функцію [7, с. 11-23].

Зокрема, платформи можуть надавати заохочувальні статуси (наприклад, "Top seller", "Verified creator", "Trusted user"), репутаційні бонуси (підвищення в пошуковій видачі, пріоритет у зворотному зв'язку), доступ до ексклюзивного функціоналу, монетизаційні привілеї, або просто позитивні сигнали для інших користувачів, а також позначки, бейджі, лічильники переглядів. Такі форми заохочення формують систему символічної винагороди, яка має потужний поведінковий ефект. Водночас вони не проходять правову експертизу, не підлягають процедурі державного контролю та не мають чітко закріпленого правового статусу.

Цей феномен створює низку викликів для юридичної легітимації. Насамперед, платформи виступають приватними суб'єктами, але внаслідок масштабу, інфраструктурної домінантності та алгоритмічного контролю фактично здійснюють регулятивну владу, що не підпорядковується публічному правовому порядку [5, с. 418-422]. Водночас правила присвоєння або позбавлення таких привілеїв зазвичай є непрозорими, односторонньо змінюваними та не підлягають незалежному перегляду, що суперечить основоположним принципам правової легітимності: передбачуваності, рівності, можливості апеляції.

Окрему загрозу становить алгоритмізація платформ, тобто коли рішення про заохочення приймається не людиною, а автоматизованою системою, що діє на основі непрозорих критеріїв. Така ситуація створює умови для цифрової дискримінації, викривлення конкуренції та порушення гідності користувача. Унаслідок цього заохочення втрачає свою правову нейтральність і перетворюється на інструмент інституційного тиску, що потенційно виходить за межі етично та юридично припустимого [13, с. 1-8].

Також викликає дискусію межа між приватним заохоченням і квазіпублічним регулюванням. Наприклад, платформи можуть самостійно встановлювати стимули за «етичну» поведінку, позбавляти статусів за «неналежні» дії або нав'язувати нормативні моделі без участі публічного контролю [8, с. 77]. У таких випадках платформа виконує функції, подібні до публічного регулятора, однак без відповідних гарантій захисту прав особи, що може суперечити принципам демократичної легітимації владних рішень.

З огляду на ці ризики, постає потреба у створенні правових стандартів прозорості, підзвітності та правової відповідальності за платформні практики заохочення. Ініціативи на кшталт Digital Services Act Європейського Союзу, а також рекомендації ОЕСР і Ради Європи спрямовані на те, щоб забезпечити баланс між інноваційною автономією платформ і базовими правами користувачів. Зокрема, пропонується запровадження процедур апеляції щодо рішень платформ, зобов'язання щодо пояснення принципів алгоритмічного ранжування, а також визнання цифрової репутації як елемента персональних немайнових прав.

Питання про межі та перспективи розвитку заохочувального потенціалу права в умовах цифрової епохи є одним із ключових у контексті трансформації сучасної правової реальності. З одного боку, цифровізація створює нові можливості для правового стимулювання соціально бажаної поведінки. З іншого вона актуалізує загрози, пов'язані з втратою формальної визначеності, прозорості регуляторних процедур і потенційним зловживанням стимулювальними механізмами з боку недержавних суб'єктів [3, с. 41-52].

Межі правового заохочення в цифровому середовищі визначаються насамперед природою самого цифрового простору: він нестабільний, гетерогенний, переважно приватноінституціональний за структурою, підпорядкований алгоритмічній логіці управління [2, с. 34-40]. Це ускладнює традиційний підхід до заохочення як до регламентованого нормативного акту з чітко визначеними умовами настання позитивних юридичних наслідків. У цифровій реальності багато форм заохочення (зокрема, символічні, гейміфіковані чи репутаційні) не мають юридичного статусу, але мають реальний регуляторний ефект. Це створює зону правової амбівалентності, де дія стимулу відчутна, але його легітимність сумнівна або невизначена [12, с. 59].

Окремим обмеженням розвитку правового заохочення є ризик перетворення стимулювання на маніпуляцію, особливо в умовах, коли мотиваційні механізми вбудовані в архітектуру

цифрових сервісів без чітких етичних і юридичних стандартів. Надмірне чи нерівномірне застосування заохочень може призвести до селекційної поведінки, виключення менш активних або незручних суб'єктів з цифрової взаємодії, або навіть до створення кастової ієрархії цифрової участі. В такому разі правове заохочення перестає бути інструментом підтримки правомірної поведінки і перетворюється на засіб соціального тиску [8, с. 24-38].

У межах права має бути окреслена межа допустимого заохочення, що не суперечить принципам справедливості, пропорційності, недискримінаційності та поваги до людської гідності. Це передбачає запровадження інституційного контролю за платформними системами мотивації, розробку критеріїв прозорості цифрових стимулів, а також визначення механізмів їхньої юридичної оцінки, зокрема у сфері трудового права, освіти, доступу до публічних послуг.

Попри ці виклики, цифрова епоха відкриває унікальні перспективи для розвитку заохочувальної функції права. Новітні технології дозволяють створювати індивідуалізовані, адаптивні, контекстно чутливі форми правового стимулювання, які раніше були технічно неможливі. Наприклад, використання штучного інтелекту та аналізу великих даних дає змогу точніше виявляти правомірні патерни поведінки й оперативно запроваджувати відповідні стимули. Крім того, цифрова трансформація дає змогу залучати ширші соціальні групи до участі в публічному врядуванні шляхом створення прозорих, стимулюючих механізмів електронної демократії, цифрового волонтерства, краудсорсингу правових ідей.

Правова наука, своєю чергою, має сформулювати нову концепцію правового заохочення, яка враховувала б не лише класичні матеріальні винагороди, а й символічні, технічні, репутаційні та гейміфіковані стимули, а також здатність таких стимулів до легітимного впливу на суб'єкта. Це передбачає оновлення доктринальної бази, зокрема, поняття правомірної поведінки, соціального схвалення, цифрового блага та нормативного визнання.

Список використаних джерел:

1. Єлісеєва О. С., Лазарев В. В. Цифрова трансформація правової системи України: поява нової категорії прав людини та необхідність її захисту. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. С. 451–453.
2. Козюбра М. І. Нормативність права в умовах цифровізації: виклики правовій доктрині. *Право України*. 2020. № 6. С. 34–45.
3. Малиновська І. В. Правове регулювання цифрових платформ: питання легітимації алгоритмічних норм. *Інформаційне право України*. 2023. № 2. С. 41–52.
4. Пархоменко Н. М. Цифровізація правової реальності: ризики та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. № 4. С. 17–28.
5. Салманова О., Попович Е., Нікітін А., Теслюк І. Адміністративно-правові засади діджиталізації суспільних відносин. *Amazonia Investiga*. 2020. Т. 9, № 25. С. 418–422.
6. Сопілко І. М. Право та технології: концептуальні засади взаємодії. *Юридичний вісник України*. 2021. № 3. С. 22–30.
7. De Filippi P., Hassan S. Blockchain Technology as a Regulatory Technology: From Code is Law to Law is Code. *First Monday*. 2016. Vol. 21, No. 12. 23 p.
8. Floridi L. *The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality*. Oxford : Oxford University Press, 2014. 265 p.
9. Hildebrandt M. *Smart Technologies and the End(s) of Law: Novel Entanglements of Law and Technology*. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2015. 296 p.
10. Kostyuk N., Chen Y. The Algorithmic Governance of Platforms: Legal Challenges and Policy Responses. *Journal of Law and Technology*. 2022. Vol. 36, No. 1. P. 75–94.
11. Latour B. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford : Oxford University Press, 2005. 311 p.
12. Schultz T. Rules, Standards, and Code: A Legal Theory for the Digital Age. *Law and Philosophy*. 2019. Vol. 38, No. 1. P. 45–72.
13. Van Dijk J., Poell T., de Waal M. *The Platform Society: Public Values in a Connective World*. Oxford : Oxford University Press, 2018. 8 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.08.2025

Дата публікації: 29.09.2025.